

Royal Netherlands Academy of Arts and Sciences (KNAW) KONINKLIJKE NEDERLANDSE AKADEMIE VAN WETENSCHAPPEN

[Review of: P. Morren (2000) De eerste kruistocht (1095-1099)]

Mol, J.A.

published in

SIGNUM: Nieuwsbrief
2002

document version

Publisher's PDF, also known as Version of record

document license

CC BY-NC-SA

[Link to publication in KNAW Research Portal](#)

citation for published version (APA)

Mol, J. A. (2002). [Review of: P. Morren (2000) De eerste kruistocht (1095-1099)]. *SIGNUM: Nieuwsbrief*, 14, 11-15.

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the KNAW public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain.
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the KNAW public portal.

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

E-mail address:

pure@knaw.nl

RECENSIES

Vlotte introductie in de Eerste Kruistocht met moraliserende eindnoot

P. MORREN, *De Eerste Kruistocht (1095-1099)*, (Leuven en Apeldoorn: Garant, 2000) 294 p. ISBN 90-5350-935-6. € 22,19.

Nooit werd in deze wereld zo'n daad verricht schreef Guibert van Nogent over de inname van Jeruzalem door de kruisvaarders in de zomer van 1099. En dan gaat het niet over de excessen die daarbij werden gepleegd –de veroveraars zouden tot hun enkels in het bloed hebben gewaad– maar om de bevrijding van de Heilige Stad als zodanig. Drie jaar en drieduizend kilometer was het bontgekleurde leger ervoor onderweg geweest, en als tussentijds bij het benarde beleg van Antiochië een priester met zijn vondst van de Heilige Lans de gedemoraliseerde troep geen nieuwe moed had

geven, was het ook nooit zo ver gekomen. De wonderbaarlijke prestatie van Godfried van Bouillon en de zijnen heeft van het begin af velen gefascineerd. Twee jaar geleden nog werd zij op bescheiden wijze ter plaatse herdacht met onder meer een historisch congres en een tentoonstelling.

Die 900ste verjaardag heeft de oud-inspecteur bij het Vlaamse onderwijs Paul MORREN in de pen doen klimmen om het verhaal opnieuw te vertellen in het Nederlands. Zulks op basis van de juiste vaststelling dat er in onze taal nauwelijks algemene publicaties over voorhanden zijn. De boekjes van BRANDT en NIEMEYER zijn immers al lang uitverkocht. Sinds een paar decennia wordt de populaire kruistochtliteratuur gedomineerd door van oorsprong Engelstalige werken. Dat zal er ook mee te maken hebben dat er in Vlaanderen en Nederland weinig kruistochtonderzoek meer wordt gedaan, wat een zekere bevreemding wekt omdat de Nederlanden ruimschoots hun aandeel in de kruistochtbeving hebben geleverd, zeker ook in de begintijd. Zie voor dat laatste bijvoorbeeld de recente publicaties van Alan MURRAY in het *Tijdschrift voor Geschiedenis* en de *Revue Belge*. Natuurlijk, de nationalistische benadering is reeds jaren uit de gratie. Genoemde Godfried van Bouillon en Robert van Vlaanderen hoeven niet meer als proto-Belgische helden te worden gevolgd, maar dat lijkt geen reden om niet meer geïnteresseerd te zijn in de grote weerklank die de 'God wil het'-kreet tot het eind toe in de Lage Landen heeft gekregen.

Al heeft Paul Morren geen wetenschappelijke staat van dienst en beoogt hij zijn lezers in de eerste plaats een toegankelijk verhaal te bieden, toch start hij zijn boek met een aantal vragen en probeert hij die aan de hand van literatuur en bronnen te beantwoorden. Het voornaamste wat hij wil weten is wat zovelen heeft bewogen hun heil in een dergelijk risicovol avontuur te storten. En: hoe was het mogelijk, gegeven de talloze obstakels, felle tegenstand en interne verdeeldheid waarmee de kruisvaarders te kampen kregen, dat ze hun tocht tot een goed einde brachten? Het zijn, dunkt mij, legitieme vragen die geschikt zijn de lezer op logische wijze langs de subthema's te voeren.

De compositie is helder van opzet. In een vijftig bladzijden lange inleiding worden eerst de achtergronden geschetst. Achtereenvolgens passeren de ontwikkeling van het Byzantijnse rijk, de expansie van de Islam met de dreigende opkomst van de

Seldsjoeken, en de feodale verbrokkeling van West-Europa de revue. Bij dat laatste wordt ook gewezen op de gunstige voedingsbodem die ervoor door de gregoriaanse hervormingsbeweging werd gecreëerd. Na een kort overzicht van de bronnen volgt dan het 'voorspel', te beginnen met de pauselijke oproep van eind november 1095 en de propagandacampagne die daarop volgde. Tot dit voorspel rekent Morren ook de zogenaamde volkskruistocht, die op zich weer uit een aantal afzonderlijke ondernemingen bestond, van onder meer Gautier of Walter Sansavoir, Pieter de Kluizenaar (Peter van Amiens) en Emich van Flonheim. RILEY-SMITH heeft erop gewezen dat hun expedities, die eind oktober 1096 in een vernietiging door de Turken eindigde, wel degelijk door ridders werden geleid, ook al wordt het volkse element ervan door de bronnen sterk benadrukt. Hij spreekt daarom liever van de eerste golf. De ridderkruistocht, die bij Morren in het mega-hoofdstuk 3 (p. 95-200) alle aandacht krijgt, zou dan als de tweede golf aangemerkt kunnen worden. De derde golf bestond uit een serie expedities die kort na 1099 werden uitgerust, maar waaraan Morren geen aandacht schenkt.

Na een paragraaf over de karakteristieken van de tocht (financiering, leiderschap, vechstijl, aantallen, mentaliteit e.d.) volgen we in dit hoofdstuk de kruisvaarders in drie etappes: van de diverse vertrekpunten naar Constantinopel, van Constantinopel naar Antiochië, en van Antiochië naar Jeruzalem. Een kort hoofdstukje over het ontstaan van de christelijke staatjes in het Oosten, en een nog kortere nabeschuiving besluiten het boek, dat verder gecompleteerd wordt met een bondig overzicht van de latere kruistochten, een chronologische tabel, een beknopte bibliografie en een register van persoons- en plaatsnamen.

In principe gaat het om handboekstof. Vrijwel alles is bij RUNCIMAN en ander bekende auteurs terug te vinden. Maar Morren heeft ook niet de pretentie veel nieuws te melden. Hij zoekt en vindt zijn kracht in het verlevendigen van het verhaal door het inlassen van sprekende passages uit de bronnen. En dus maken we kennis met tal van rechtstreekse observaties en commentaren door Fulcher van Chartres, Albert van Aken, Guibert van Nogent, Anna Comnena, Willem van Tyrus, Ibn-al-Athir en anderen. In het midden van zijn boek is de auteur wel erg kwistig met het invoegen van teksten, want daar is diverse malen sprake van een herhaling: zo op p. 71 onder en boven, waar aanhangers van Pieter de

Kluzenaar haren uit diens muilezel trekken om ze als relikwieën te bewaren; en op p. 82 en 96, waar dezelfde arme kruisvaarders ten tonele worden gevoerd die hun schamele bezittingen met inbegrip van jonge kinderen op ossekarren hebben geladen en bij elke stad die ze in zicht krijgen, vragen of dat misschien al niet Jeruzalem is. Soms ook lijkt de bron wat al te vlot geciteerd. Zo weet ik zeker dat in het door Albert van Aken overgeleverde bericht betreffende de bemanning van de kapervloot van Winemar van Boulogne naast Vlamingen, Antwerpenaren en Friezen geen lieden uit 'Gelderland' maar uit Gallië (p. 151) voorkomen. En *by the way*: de Duitse Orde werd niet in 1118 of 1128 (p. 224) gesticht maar ontstond in de jaren 1189-1190 ten tijde van het beleg van Akko. Een beetje meer aandacht in de afwerkingsfase had het boek ook in een ander opzicht goed gedaan. De lezer stuit geregeld op onnodige tikfouten, vormgevingsgebreken (veel spatiewit tussen de woorden bijvoorbeeld) en variatie in naamgeving. Daar staat echter weer tegenover dat de kaartjes mooi getekend zijn en de opmaak prettig oogt.

Morren heeft geen last van zijn Vlaamse achtergrond, al schemert die af en toe door zijn tekst heen, bijvoorbeeld wanneer hij Godfried van Bouillon verdedigt tegen de door Franse geschiedschrijvers naar voren gebrachte bewering dat de Lotharingse hertog uiteindelijk als leider werd gekozen omdat hij geen uitgesproken persoonlijkheid bezat. Diens nederigheid en vroomheid krijgen wel extra nadruk. Ik vraag me trouwens af of Godfried wel op pad is gegaan in de hoop om zijn beperkte politieke en economische macht als hertog van Neder-Lotharingen te versterken, zoals Morren op p. 117 veronderstelt. Zoals vele andere kruisvaarders heeft hij zeer veel bezit moeten vervreemden om financiële armslag voor zijn onderneming te verkrijgen. Zou hij hebben kunnen terugkeren, dan was als resultaat daarvan zijn machtsbasis alleen maar smaller geweest. Echte ambities om een eigen heerschappij in het Oosten te stichten had hij overigens ook niet. En daarmee blijft hij een moeilijk te peilen individu.

In het besluit komt Morren niet terug op de vooraf gestelde vragen. Die acht hij kennelijk impliciet reeds behandeld. Het probleem van de aantallen wordt tussen de bedrijven door opgelost met het aanhalen van de mij nog onbekende recente publicatie van Jean FLORI, die op zeer hoge cijfers uitkomt. Motieven komen hier en daar ter sprake bij de persoonsbeschrijvingen van leiders als

Bohemond van Tarente, Raymond van Toulouse, Boudewijn van Boulogne e.a. Voor het collectief worden ze echter niet nader geanalyseerd. De nabeschuiving is gewijd aan de gevolgen van de kruistocht, met de demografische aderlating als belangrijkste effect voor West-Europa. Het overlijden of wegblijven van zovele heren zou rechtstreeks verantwoordelijk geweest zijn voor de verzwakking van het feodale stelsel en voor de vestiging van een sterk vorstelijk gezag. Zou het werkelijk zo geweest zijn? De samenleving verloor door de kruistochten natuurlijk veel mannen, misschien nog meer dan Morren aanneemt (hij gaat uit van een zevende deel dat niet terugkeerde; Riley-Smith schatte onlangs dat een derde het vaderland niet terugzag), maar hun plaatsen werden snel door anderen ingenomen. De twaalfde en dertiende eeuw is toch een periode van ongebreidelde demografische groei, en zou de versterking van het vorstelijk gezag ook niet zonder die expedities in naam van Christus zijn doorgezet?

Aan het eind toont de auteur zich nog de moralist als hij, onder verwijzing naar de actuele ontwikkelingen op de Balkan, zijn lezer de les meegeeft dat oorlog het minst goede middel is om een zaak te beslechten, en dat een in naam van de godsdienst gevoerde oorlog makkelijk ontaardt in mensonterende praktijken. Sinds 11 september 2001 hebben de begrippen rechtvaardige en heilige oorlog al weer een nieuwe dimensie gekregen. Voor mij helpt zo'n credo niet het complexe –door eerzucht, agressie en heftige vlagen van vroomheid gekenmerkte– gedrag van kruisridders te doorgronden. Zij waren er toch allesbehalve op uit een vreedzame multiculturele samenleving te realiseren. Maar laat ik niet over die paar anachronistische opmerkingen vallen. Het boek van Morren is al met al aantrekkelijk genoeg om de lezer op vlotte wijze met de eerste kruistocht te doen kennismaken, van de vlammeende oproep van Urbanus II te Clermont tot de bloedige overwinningstaferelen in Jeruzalem.